

نزدبان پیشرفت

دکتر نیره شاه‌محمدی

بررسی مهارت‌های معلمان در کشور ژاپن

در رشته آموزش ابتدایی داشته باشد هم‌چنین جهت تدریس در دوره متوسطه (مقدماتی یا تکمیلی) دارا بودن حداقل مدرک کارشناسی (لیسانس) الزامی است. معلمانی که امکان حضور در کلاس‌ها را ندارند، در دوره‌های برگزار شده توسط دانشگاه‌های از راه دور شرکت می‌کنند. تربیت معلمان به طور معمول در دانشگاه‌های ملی، خصوصی، مدارس عالی و مراکز تربیت معلم و از راه دور صورت می‌گیرد.

اهداف تربیت معلم

هدف اصلی برنامه تربیت و پرورش معلمان ارتقای صلاحیت‌ها و توانایی‌های لازم در آن‌هاست که به اهداف جزئی زیر تقسیم می‌شود:

- * داشتن حس وظیفه‌شناسی به عنوان یک معلم؛
- * شناخت عمیق از رشد و توسعه انسان؛
- * داشتن علاقه به دانش آموزان؛
- * کسب دانش کارشناسی نسبت به موضوعات درسی؛
- * دارا بودن دانش عمومی گسترده؛
- * کسب مهارت‌های کاربردی آموزشی.

برنامه‌های تربیت معلم

افزون بر این ویژگی‌ها و قابلیت‌ها معلمان باید از ویژگی‌ها و قابلیت‌های لازم به ایفای نقش در گستره جهانی و زندگی در حکم یک عضو فعال جامعه در عصر

مدیران ارشد ژاپنی می‌گویند: «ما معتقدیم مبنای پیشرفت هر کشوری در دست معلمان آن کشور است؛ لذا براساس پژوهش‌های جهانی در زمینه آموزش و پرورش، کوشش می‌کنیم با آموزش‌هایی که به معلم می‌دهیم این باور را در او به وجود آوریم که هر کودکی دنیایی ویژه خود دارد. پس معلم باید بکوشد تا نه براساس عادت‌های گذشته، که براساس پژوهش‌های علمی و نوین با دانش آموزان رفتار کند. رفتار مبتنی بر روش‌هایی که پژوهش‌های علمی آن را تأیید کرده باشد، نه تنها یادگیری مؤثر دانش آموزان را با خود خواهد داشت، بلکه مهارت‌های آموزشی و پرورشی معلم را نیز پرورش خواهد داد.»

تربیت معلم در ژاپن از جمله حساس‌ترین و مهم‌ترین مؤلفه‌های نظام تعلیم و تربیت این کشور محسوب می‌شود؛ زیرا موفقیت و عدم موفقیت در ایجاد تحول در هر نظام آموزشی، منوط به توانمندی‌ها و قابلیت‌های حرفه‌ای معلمان است که مجریان اصلی برنامه‌ها در محیط واقعی هستند. در این خصوص ژاپنی‌ها معتقدند که شایستگی هر نظام آموزشی، به اندازه شایستگی معلمان آن نظام است.

آموزش معلمان

در ژاپن کسانی که می‌خواهند در آینده معلم ابتدایی شوند، لازم است فوق دیپلم تربیت معلم یا مدرک لیسانس

در ژاپن، احراز شغل معلمی بسیار دشوار است. کسانی می‌توانند به این جایگاه مهم اجتماعی دست یابند که در آزمون‌های کتبی و مصاحبه‌ها پذیرفته شوند

تغییرات برخوردار باشند. محتوای برنامه آموزش عالی معلمان به سه گروه تقسیم‌بندی می‌شود:

○ محتوای مربوط به برنامه‌های درسی مانند آموزش علوم و آموزش ریاضی؛

○ محتوای مربوط به حرفه تدریس که خود به شش گروه تقسیم می‌شود:

- محتوای مربوط به اهمیت حرفه تدریس مانند اصول و مبانی آموزش و پرورش، اصول و فلسفه آموزش و پرورش،

- محتوای مربوط به نظریه‌ها و تئوری‌های پایه آموزش مانند روان‌شناسی یادگیری، روان‌شناسی پرورشی، روان‌شناسی رشد و روان‌شناسی بازی،

- محتوای مربوط به روش‌های تدریس مانند طراحی آموزشی، فنون و مهارت‌های تدریس ۱ و ۲،

- محتوای مربوط به راهنمایی و مشاوره تحصیلی و شغلی دانش‌آموزان مانند اصول و فنون راهنمایی و مشاوره، مشاوره کودک، مشاوره شغلی و حرفه‌ای؛

○ محتوای مربوط به برنامه درسی و حرفه تدریس، که هدف از ارائه این گروه دادن انعطاف بیشتر به دانشگاه‌ها

برای ایجاد توازن میان گروه یک و دو است. در این بخش، کلیه دانشجوی معلمان باید محتوایی را که در استانداردهای

برنامه درسی ملی برای پیش دبستانی یا حوزه درسی مدارس ابتدایی یا متوسطه ذکر شده است، به صورت جامع

و ملی مطالعه کنند. همچنین محتوای مرتبط با روش‌های تدریس را که در گروه دوم مطالعه کرده‌اند در این بخش به

طور عملی به تمرین آن می‌پردازند تا برای تدریس عملی آماده شوند. برنامه‌ها به گونه‌ای تنظیم شده‌اند که دروس

نظری با دروس عملی تلفیق شوند.

آموزش فناوری اطلاعات

علاوه بر دروس و محتواهای آموزشی یاد شده، در ژاپن به آموزش مهارت استفاده و به کارگیری فناوری اطلاعات

توجه ویژه‌ای شده است، لذا در هنگام تربیت معلمان در دوره‌های تحصیلی دانشگاهی سه نوع واحد درسی در این

زمینه ارائه می‌شود:

✓ یک واحد درسی ۳۰ ساعته مهارت‌های پایه فناوری اطلاعات و ارتباطات؛

✓ یک واحد درسی ۳۰ ساعته تفکر، یادگیری و تأثیر بهره‌گیری از فناوری آموزشی در کلاس درس که شامل

الگوهای طراحی آموزشی، انتخاب، خلق، ارزش‌یابی و تلفیق فناوری آموزشی و مواد و منابع درسی با یکدیگر،

ارتقای خلاقیت و تفکر از طریق فعالیت‌های پروژه‌ای فناوری و سازمان‌دهی و مدیریت فعالیت‌های آموزشی با منابع مناسب فناوری اطلاعات در کلاس درس است؛

✓ یک واحد درسی انتخابی ۲۶ ساعته که شامل طراحی و تولید آموزش‌های رایانه محور است. به علاوه

۶ تا ۱۲ ساعت تلفیق فناوری در هر واحد درسی پیشنهاد شده است.

تمرین عملی

علاوه بر واحدهای در نظر گرفته شده، دانشجوی معلمان لازم است به تمرین عملی دروس فرا گرفته شده

در مدرسه بپردازند؛ لذا پنج هفته در طول سال اول و ده هفته در طول سال دوم، تحصیلات آکادمیک خود را تحت

نظر معلمان راهنما (معلمان مجرب) و کمیته‌ای مرکب از اعضای تربیت معلم به کاروری و کسب تجربه در مدارس

مشغول می‌شوند.

از آنجایی که فرایند ارزش‌یابی رسمی برای فعالیت‌های دانشجوی معلمان وجود ندارد؛ دانشجویانی که

واحدهای در نظر گرفته شده را به اتمام برسانند به عنوان فارغ‌التحصیل شناخته شده و گواهی‌نامه معلمی اخذ

می‌کنند. گواهی‌نامه معلمی براساس استانداردهای وضع شده توسط مقامات ملی اهدا می‌شود. این گواهی‌نامه‌ها به

درجات یک و دو (مدرک پیشرفته) تقسیم می‌شوند. جهت تدریس در کلیه مدارس، متقاضی باید گواهی‌نامه پیشرفته

را که در سراسر ژاپن معتبر است، دریافت کند.

کارگاه آموزشی مرتبط با دوره‌های آموزشی کوتاه مدت حرفه‌ای معلمان

در ژاپن احراز شغل معلمی بسیار دشوار است. کسانی

می‌توانند به این جایگاه مهم اجتماعی دست یابند که در آزمون‌های کتبی و مصاحبه‌ها پذیرفته شوند. لذا متقاضیان

شغل معلمی حتی پس از فارغ‌التحصیلی و دریافت گواهی‌نامه معلمی هم نمی‌توانند به طور خودکار آموزگار

شوند. آن‌ها می‌بایست در آزمونی که توسط بوردهای محلی یا منطقه‌ای برگزار می‌شود، شرکت کرده و در آن

قبول شوند. کسانی که در این امتحان موفق می‌شوند از سال بعد واجد شرایط تدریس در مدارس عمومی هستند،

اما از نظر رسمی فقط در محلی استخدام می‌شوند که جای خالی وجود داشته باشد یا به معلمان بیشتری نیاز باشد. در

موردی که جای خالی وجود نداشته باشد، پس از گذشت یک سال، یک بار دیگر باید در این آزمون شرکت جویند تا مجدداً واجد شرایط شوند.

است و تمامی معلمان می‌باید در دوره‌های آموزشی کوتاه مدت حین خدمت مرتبط با رشته تدریس خود در سطوح ملی، استانی، شهرستانی و مدرسه‌ای شرکت کنند. هر معلم همچنین باید پس از پنج، ده و بیست سال خدمت آموزشی، دوره‌های آموزشی ویژه‌ای را گذرانده و در دوره‌های بازآموزی شرکت کند. طول دوره‌های مذکور از یک تا نود روز بوده و هر سال نیز حدود پنج هزار معلم برای شرکت در دوره‌های آموزش ضمن خدمت به خارج از کشور اعزام می‌شوند.

دوره‌های آموزشی ضمن خدمت معلمان بر پایه مدل درس پژوهی است. این مدل در کلیه دوره‌های آموزشی اجرا می‌شود و با استفاده از آن پرورش حرفه‌ای معلمان در جهت بهبود روش‌های آموزش صورت می‌گیرد.

بازدید از مدرسه

روش رایج و متداول دیگر در آموزش ضمن خدمت معلمان ژاپن، آن است که معلمان یک مدرسه از مدرسه دیگری بازدید و گزارش تهیه کنند. در این شیوه معلمان احساس می‌کنند که باید بیشتر بیاموزند، با دیگران در ارتباط باشند، علایق و توانایی‌های مشترکی را سازمان‌دهی کنند، با هم همکاری کنند، از یکدیگر بیاموزند و در تدوین هدف‌های مشترک در برنامه‌ها، موضوعات و روش‌های مختلف آموزشی به کمک یکدیگر بشتابند.

این شیوه از آموزش حین خدمت دارای تنوع بسیاری است که مهم‌ترین آن عبارت‌اند از:

- معلمان به عنوان یک برنامه‌موظف سالانه به نوبت از دست کم یک مدرسه دیدار کرده ضمن بازدید از کلاس‌های درس، گفت‌وگو با همکاران درباره موضوع‌های مختلف تدریس و فعالیت‌های آموزشی مدرسه، گزارشی از مشاهده خود و نکاتی که آموخته‌اند، ارائه می‌دهند.

- از اداره آموزش و پرورش هر منطقه راهنمایان مجرب دعوت می‌کنند تا ضمن بازدید از مدرسه و شرکت در کلاس‌های درس، در گروه‌های مختلف آموزشی معلمان درباره روش‌های عادی بهبود کیفیت فرایند یاددهی - یادگیری و پرورش حرفه معلمان به بحث بپردازند.

- سرگروه‌های آموزشی مدرسه به نوبت در کلاس‌های درس سایر معلمان شرکت می‌کنند و ضمن مشاهده دقیق فعالیت‌های آموزشی معلم و ارتباط او با دانش‌آموزان، پس از اتمام کلاس در جلسه‌ای همراه با معلم مربوطه به ارزیابی فعالیت‌های انجام شده در کلاس می‌پردازند.

- معلمان هر مدرسه برای خود برنامه‌های غیررسمی دارند؛ از جمله: دیدار از شرکت‌های بزرگ تولیدی، خدماتی و بازرگانی، دیدار از موزه‌ها، فعالیت‌های گروهی - هنری، گردش علمی - فرهنگی، ایجاد گروه‌های ورزشی گوناگون با دانش‌آموزان و والدین آن‌ها و... معلمان در محیط غیررسمی با ایجاد ارتباط شفاف‌تر تلاش می‌کنند از تجربه‌های یکدیگر بهره بگیرند و روابط خود را با والدین و دانش‌آموزان مستحکم‌تر کنند.

یک معلم در حال ارائه کار خود در یک سمینار آموزشی

شرکت معلمان در برنامه‌های غیررسمی مانند فعالیت هنری

بازدید معلمان از یک کلاس درس و فعالیت‌های آموزشی یک معلم

آموزش ضمن خدمت

در ژاپن از معلمان به عنوان «کارشناسان یادگیری اثربخش» یاد می‌شود. برای تحقق چنین پنداره متعالی، لازم است فرصت‌ها برای توسعه مداوم حرفه‌ای معلمان فراهم گردد و منابع لازم بسیج شود. با عنایت به این دیدگاه، به سرمایه‌گذاری در توسعه مداوم حرفه معلمی توجه خاص شده است. از این رو معلمان جدیدالاستخدام باید از همان سال اول استخدام آموزش‌های متعدد ضمن خدمت بگذرانند. مسئولیت برنامه‌ریزی و اجرای آموزش ضمن خدمت معلمان و پرورش حرفه‌ای آنان بر عهده وزارت آموزش و پرورش، وزارت علوم و فرهنگ، مراکز آموزش ضمن خدمت، دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های پژوهشی

شایستگی هر نظام آموزشی، به اندازه شایستگی معلمان آن نظام است

ماهیه آن‌هاست. اضافه بر این‌ها، معلمانی که خدمت شایسته‌ای انجام دهند، اضافه حقوق و ترفیع مناسب دریافت می‌کنند.

متوسط سن معلمان ژاپن در دوره ابتدایی ۴۰ سال و در دوره اول متوسطه (پایه‌های ۷ تا ۹) ۳۹ سال و برای دوره دوم متوسطه (پایه‌های ۱۰ تا ۱۲)، ۴۲ سال است. مدیران و معاونان نیز از بین معلمان انتخاب شده و معمولاً ۱۵ تا ۲۰ سال سابقه تدریس دارند. ارزش‌یابی معلمان شاغل نیز از طریق خودارزیابی‌ها و جهت ارتقای سطح کیفی آموزش صورت می‌پذیرد.

اتاق معلمان در مدارس ژاپن به نحوی طراحی شده است که تسهیلات لازم برای تشریک مساعی آنان را فراهم می‌سازد. نوعاً همه معلمان در اتاقی بزرگ در کنار یکدیگر با افراد هم‌گروه خود در یک موضوع درسی خاص دور یک میز مخصوص می‌نشینند. در بیشتر مدارس فعالیت‌های روزانه با جلسه‌ای در خصوص یک موضوع اصلی که قبلاً اعلام شده است، آغاز می‌شود. معلمان معمولاً فرصتی کوتاه دارند تا با افراد هم‌گروه خود در مورد موضوعی خاص به بحث و تبادل نظر بپردازند. جلسات طولانی‌تر معمولاً در طی هفته برنامه‌ریزی می‌شود، به نحوی که معلمان با افراد هم‌گروه خود راجع به طرح مطالعه برای هفته بعد و نیز مسائل و مشکلات مربوط به کلاس خود بحث می‌کنند.

یک روز کاری معلم به گونه‌ای برنامه‌ریزی شده است که به او امکان کار با دیگر همکاران در جهت پیشرفت و ارتقای کیفیت تدریس خود را بدهد.

گروه‌های آموزشی

معلمان هم‌چنین با گروهی از همکارانی که موضوع مشابه آنان را تدریس می‌کنند، دست به تشریک مساعی می‌زنند و برنامه‌ها و جلساتی را طراحی می‌کنند که در آن هماهنگی فعالیت‌های جاری صورت می‌گیرد. به عنوان مثال، در این جلسات، معلمان مدل نمایش کلاسی را برنامه‌ریزی می‌کنند که توسط سایر معلمان و یا ناظران از خارج مدرسه مورد مشاهده قرار گیرد. پرورش حرفه‌ای معلمان که بر مشاهده مشترک و شرکت همگان در مباحث کلاس درس تبلور می‌یابد، به آن‌ها این امکان را می‌دهد که روش‌های یکدیگر را در ارائه یک برنامه درسی در کلاس با هم مقایسه کنند و از این مقایسه و شرکت در تبادل نظر، روش‌های مختلف برای ارائه برنامه درسی واحد را بیاموزند و توانایی‌های حرفه‌ای خود را بالا ببرند.

ساعات کاری

در ژاپن ساعات کار معلم ۴۴ ساعت در هفته است که علاوه بر تدریس، همکاری با مدیر در اداره مدرسه، شرکت در جلسات گروهی معلمان، راهنمایی دانش‌آموزان، شرکت در جلسات مشترک با والدین، تهیه طرح درس و بررسی تکالیف دانش‌آموزان را شامل می‌شود. حضور رسمی روزانه معلم در مدرسه از ساعت ۸ صبح تا ۴ و ۳۰ دقیقه بعدازظهر است. ولی معمولاً بیشتر آنان بیش از ساعات رسمی یاد شده در مدرسه می‌مانند.

حقوق معلمان در ژاپن با توجه به محل تدریس، نوع مدرسه، میزان ساعات گذرانده شده، سابقه خدمت، میزان دوره‌های آموزشی گذرانده شده و سمت آن‌ها در مدرسه تعیین می‌شود. آن‌ها علاوه بر حقوق ماهیانه، از کمک‌های غیرنقدی، عائله‌مندی، هزینه مسکن، هزینه رفت و آمد نیز بهره‌مندند. مهم‌ترین مزایای شغلی معلمان، پاداش‌هایی است که به صورت بن هر سه ماه یک بار به آنان داده می‌شود و میانگین آن در سال معادل پنج برابر حقوق

پرورش حرفه‌ای معلمان از طریق شرکت در کلاس‌های آموزشی کوتاه مدت ضمن خدمت و بازدید از مراکز علمی

هر معلم باید پس از پنج، ده و بیست سال خدمت آموزشی، دوره‌های آموزشی ویژه‌ای را گذرانده و در دوره‌های بازآموزی شرکت کند

منابع

۱. آقازاده، احمد (۱۳۸۵): «آموزش و پرورش تطبیقی»، انتشارات پیام‌نور.
۲. بختیاری، ابوالفضل (۱۳۸۶): درس‌هایی از ژاپن، خبرنامه انجمن دوستی ایران و ژاپن، سال هفتم، شماره ۱۶.
۳. بختیاری، ابوالفضل (۱۳۸۸): فرهنگ آموزش در ژاپن، نشریه پیوند وزارت آموزش و پرورش، شماره ۲۶۳.
۴. کوی، لوتسان (۱۳۸۶): «آموزش و پرورش تطبیقی»، ترجمه محمد یمنی، انتشارات سمت.
۵. ملایی‌نژاد، اعظم (۱۳۸۵): «بررسی تطبیقی نظام برنامه درسی تربیت معلم در کشورهای انگلستان، ژاپن، فرانسه، مالزی و ایران»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد.
۶. مهرافروز، محمد (۱۳۸۸): «مقایسه آموزش و پرورش دنیا با ایران»، <http://tafsire2.mihanblog.com>